

Kulturhistorisk rapport



Udgravning på Kirkestræde 6, Nibe.

Åbent aktivitetsområde med brønd og latriner
fra 1500-1800-tallet.

J.nr. ÅHM 6252

Marts-april 2016



Telefon: 99 31 74 00

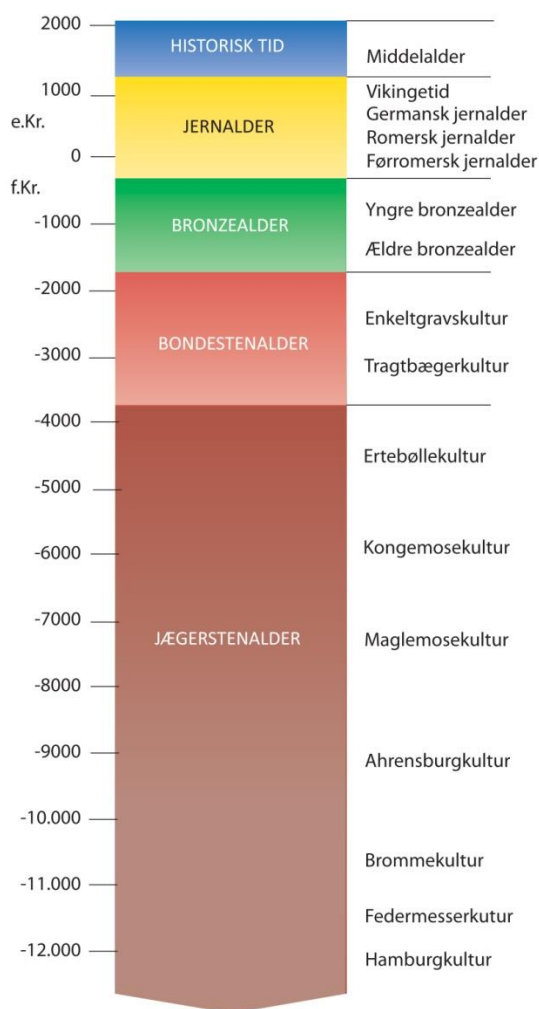
E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Kulturhistoriske rapporter ved Nordjyllands Historiske Museum nr. 55

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Undersøgelsens baggrund	3
Nibe i middelalderen og nyere tid	3
Undersøgelsens resultater	4
Genstande og datering	7
Sammenfatning	9
Litteratur	9



Indledning

I Nibe har der i de senere år været udført flere arkæologiske undersøgelser, hvor byens ældre historie og især den materielle kulturhistorie bliver udvidet gang for gang. Nibe var fra middelalderen og frem en fremtrædende fiskeri- og handelsby. Flere mindre undersøgelser i byen giver nu mere viden om byens topografi og udvikling til den by, den er i dag. Undersøgelsen, der her præsenteres, giver endnu et indblik i byens historie fra de sidste 200-500 år.

Undersøgelsens baggrund

På Kirkestræde 6 skal opføres en ny sognegård, og efter nedrivningen af beboelseshuset på grunden ud mod Kirkestræde blev der i december 2015 foretaget en arkæologisk forundersøgelse. Håbet var at finde spor efter Nibes tidligste historie, dvs. middelalderbyen. Forundersøgelsen viste, at der på grunden var spor efter både mulige huse i form af gulvlag og nedgravede gruber, hvoraf én tolkedes som en brønd og en anden som latrin. I marts og april 2016 blev den egentlige udgravning udført, og denne rapport fremlægger resultaterne af denne undersøgelse.



Udgravningens placering lige oven for kirken.

Nibe i middelalderen og nyere tid

Der kendes ikke meget til Nibes middelalderlige topografi. Byen omtales første gang i de skriftlige kilder i 1300-tallet, hvor det omfattende sildefiskeri i Limfjorden førte til handel med Hansestæderne i Nordtyskland. Arkæologisk set er de tidligste indikationer på byens opståen en del mønter fundet med

metaldetektor på markerne omkring Nibe, og de dateres til tiden før år 1300. Også inde i byen, eksempelvis ved kirken, hvis opførelse sættes til 1400-tallet, er fundet mønter, som viser, at der har været aktivitet på stedet i 1300-tallet.

Ved arkæologiske undersøgelser udført i de seneste 10 år er flere spor efter Nibes middelalder så småt dukket frem. På St. Tranegade 6B og Mellemgade 21 fremkom i hhv. 2006 og 2010 middelalderlige spor i form af hustomter og brønde. Samme typer af bebyggelsesspor blev udgravet på Hotel Phønix-grunden, Mellemgade 7A, hvor de ældste huse på grunden ikke respekterede den nuværende Skomagergade, som derfor må være ændret efter, at husene blev nedrevet. En anlægstype, som er dukket frem flere gange på både Mellemgade 21 og 7A, er brønde. De kunne både været konstrueret af planker eller kampesten, og de er interessante, da de træsatte brønde kan dateres meget præcist vha. årringsdatering.

På historiske kort fra slutningen af 1800-tallet lå den udgravede matrikel først i udkanten af det bebyggede område, og nord derfor er der markeret et engområde. På det efterfølgende kort fra starten af 1900-tallet er byen udvidet til også at omfatte dette engområde. På dette kort kan ses, at Tyvedalsbækken, som løb gennem byen, var blevet lagt om, og den løb nu langs med den udgravede matrikel. I dag er den rørlagt, men kan genfindes under Tyvedalsstien. Ved udgravningen på Kirkestræde 6 var der store problemer med høj grundvandstand, hvilket måske også er årsagen til, at grundstykket ikke blev bebygget tidligere. Pga. den sene bebyggelse på stedet var der god sandsynlighed for at kunne finde spor efter det middelalderlige og det yngre Nibe på Kirkestræde 6.

Undersøgelsens resultater

Ved undersøgelsen blev ca. 260 kvm undersøgt. De lag, som i forundersøgelsen blev antaget at være husgulve, blev i udgravningsfasen påvist ikke at være dette. Overjorden bestod af muldjord og meget omrodet opfylds jord, hvilket gjorde det svært at skelne kulturlag fra opfyld. Der var dog blot tale om undergrundssand, men dog kan især området i udgravningsfeltets nordøstlige hjørne have været en form for brugsflade, eftersom der lå keramik i den øverste del af sandet.



Udgravningsfeltet (med rødt) med fremkomne anlæg. I det nordøstlige hjørne var et sandlag med uregelmæssig udbredelse, som kan være en brugsflade.

Omtrent midt på grunden blev allerede i undergrundsoverfladen set en lerholdig grube med en mindre grube indeni. Heri fremkom den øverste del af en trækonstruktion, hvorved det allerede i fladen kunne konstateres, at der var tale om en brønd. Ved udgravningen af brønden stod konstruktionen tydeligt frem. Den var konstrueret af udsavede planker med en fortanding i hver ende, så plankerne i kassens hjørner passede ned oveni hinanden. Den nederste og største del af kassen var konstrueret som to kasser inden i hinanden, mens de øverste tre lag planker var forstærket ved, at der var lagt tre planker uden på hinanden, og de var sømmet sammen. Det er muligt, at det er en senere forstærkning, som har været nødvendig pga. den omkringliggende jords pres på trækonstruktionen. På Mellemgade 7, Hotel Phønix-grunden, blev også fundet to brønde af samme konstruktionstype. De hørte til hver sit hus ud mod Skomagergade og blev dateret til anden halvdel af 1700-tallet. Ligeledes stod en brønd med samme konstruktion på Budolfi Plads i Aalborg.



Den øverste del af den plankesatte brønd, som var ca. 3 meter dyb.

Lidt syd for brønden blev en stor affaldsgrube undersøgt, og den var en af de ældste anlæg på grunden bedømt ud fra dens indhold af keramik. I overfladen af denne stak tre stykker træ op, som ved udgravning viste sig at være en kollapsede tønd. Ned oveni den store affaldsgrube var blevet gravet en latrin bestående af to genbrugte tønd sat oven på hinanden. Den øverste tønd i latrinen var, som nævnt, kollapsede i latrinens brugstid, mens den nederste tønd stadig stod hel. Den ene tønd havde været brugt til tjære, inden den blev gravet ned. Lige ved siden af ovenstående latrin var endnu et latrin nedgravet. Den havde også to tønd sat ned oven på hinanden, og på bunden af den nederste tønd lå en næsten hel kande af jydepottekeramik. At kanden var hel endnu var ret heldigt, da tønderne på et tidspunkt var blevet fyldt med store sten.

Ud over disse interessante anlæg var der på matriklen også en håndfuld gruber, hvis funktion og datering var meget mere usikker end de ovenstående. Stolpehullerne dannede desværre ingen huskonstruktioner eller lignende, og det, der formodedes at være husgulve i forundersøgelsen, var det ikke. Grunden har derfor ikke været brugt til beboelse, men nærmere været et åbent aktivitetsområde til affald, latriner og senest en brønd.



Latrin bestående af to genbrugte tønder oven på hinanden. Den øverste tønde var pakket med sten.



Kande af jydepottekeramik fundet på bunden af latrinet til venstre.

Genstande og datering

Ud fra de genstande, herunder især keramikken, som bliver fundet på en udgravning, kan vi datere de anlægsspor, vi måtte støde på. En del keramik har korte brugsperioder, mens andet har længere, og derved er det sværere at fastlægge en præcis datering. I den udgravede brønd blev fundet en del keramik, hvoraf to skår især er interessante, da de kan datere opfyldningen af brønden til anden halvdel af 1700-tallet. Det ene er fra en kinesisk porcelænskop af såkaldt kapucinervare, hvor koppen indvendig har den klassiske hvide porcelæn med blå dekoration. Udvendigt er den dog brun som kapucinermunkenes kutte. Det andet stykke keramik var af stengods-fajance, som var en billigere udgave af porcelæn. Det blev produceret fra anden halvdel af 1700-tallet. Når brøndplankerne bliver årringsdateret (se nedenfor), vil genstandenes og konstruktionens dateringer kunne sammenlignes for en præcis datering af hele anlægget. Det øvrige fundne keramik kan samles under ét som nyere tids keramik – altså keramik, som var populært fra 1500-tallet og fremefter. Herunder keramik af jydepottetraditionen, hvoraf en (næsten) hel kande blev fundet på bunden af den ene latrin.

Ud over keramikken kan selve trækonstruktionerne dateres ved hjælp af naturvidenskabelige undersøgelser. Både plankerne fra brønden og stavene fra tønderne kan sendes til årringsdatering (dendrokronologi), hvor også deres oprindelsessted kan undersøges. Herved kan vi undersøge, hvilke handelsforbindelser nibenitterne havde, da tønderne, inden de som deres sidste funktion blev nedsat i latringruberne, havde været brugt til handel, og derfor ikke nødvendigvis blev lavet i Danmark. Hvis træet er optimalt for årringsdatering, kan det give et eksakt årstal for træets fældningstidspunkt og derved for, hvornår det har været brugt. Hvad tønderne har indeholdt, kan man for den enes vedkommende se og lugte. Den var nemlig helt sort på indersiden, hvilket tyder på, at den har været brugt til at transportere tjære i. De øvrige tønder har nok haft andet indhold, og med størst sandsynlighed sild fra det store sildefiskeri i Limfjorden.

Ud over en datering giver genstandene også et indblik i, hvad nibenitterne har haft i deres husholdning. Forskellige slags keramikpotter, dyreknogler, kridtpibefragmenter, striknet stof og et netsynk er de åbenlyse fund i selve udgravningsfasen. Men fra jorden i latrinerne kan man også trække information ud om dagliglivet. Meget små genstande, som ikke kan ses med det blotte øje, kan findes gennem soldning eller floterings, hvor jorden sies eller "vaskes", hvorved lette korn eller skæl flyder oven på vandet. Fiskeknogler og -skæl kan tyde på enten produktions- eller husholdningsaffald, og hvis der er korn i jorden, giver det en idé om, hvad man har dyrket og spist.



Kranie af mindre dyr, muligvis en kat, og et netsynk til brug ved fiskeri.

Sammenfatning

Resultaterne af udgravningen understreger, at Nibe har et stort potentiale til at give mere viden om byens historiske udvikling. At der ingen huse var på området, kan i første omgang undre, da vi er så tæt på kirken. Hvis man tager undergrundsforholdene i betragtning – meget gruset og høj grundvandstand – har denne grund måske ikke været så attraktiv at bo på. Placeringen af latrinerne og brønden på matriklen må dog betyde, at der har været tilknyttet noget beboelse, som nok mere sandsynligt skal findes på den nordlige nabogrund. Fundene tyder på, at området har været i brug fra 1500-tallet og fremefter, og en mere sikker datering får vi, når resultaterne af de naturvidenskabelige undersøgelser ligger klar.

Litteratur

Christensen, H.: *Ni tværsnit af Nibes historie*, Nibe 1977.

Jensen, C.V.: Byarkæologi i Nibe, *Årbog 2010 for Nordjyllands Historiske Museum*, Aalborg 2010, s. 15-18.

Jensen, C.V.: Hotel Phønix-grunden i Nibe, *Årbog 2011 for Nordjyllands Historiske Museum*, Aalborg 2011, s. 67-73.

Johansen, E., B.M: Knudsen & J. Kock: *Fra Aalborgs fødsel til Grevens Fejde 1534*, Aalborg 1992.

Kirkestræde 6, Nibe

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 6252
- Fund & Fortidsminder: 120507 sb. 45
- Kulturstyrelsen jnr. 2012-7.24.02/NJM-0028
- Bygherre: Nibe-Vokslev Menighedsråd
- Undersøgt areal: 262 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Cand.mag. Pia K. Lindholt
 - BA Jeanette Ladefoged Halkier
 - Museumsinspektør Stig Bergmann Møller
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg